

Työväentutkimus 2013, verkkoversio

Heikki Hellman

YTT, dosentti, johtaja, Viestinnän, median ja teatterin yksikkö (CMT), Tampereen yliopisto

Vapauden tuulia viestintäpolitiikassa. SDP ja sähköisen viestinnän vapautuminen 1980-luvulla

Kahdeksankymmenluku oli vapautumisen aikaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Sisä-, ulko- ja talouspolitiikka ”lännettyivät” ja vapautuivat Kekkosen kauden vahvasta keskusohjauksesta. Tietotekniikasta alkoi kehittyä suomalaisen teollisuuden uusi veturi. Nousukauden huuma synnytti ns. kasinotalouden. Kulttuurielämä kaupunkilaistui, ja Suomi siirtyi kaapelitelevisioon, Kolmoskanavan, *City*-lehden ja Radio Cityn aikakauteen. Maan hallituspohja oli vuodesta 1966 alkaen nojannut keskustan ja sosiaalidemokraattien muodostamaan koalition, mutta 1980-luku oli porvarienemmistöisestä eduskunnasta huolimatta nimenomaan sosiaalidemokraattien valtakautta. SPD nousi vaaleissa säännöllisesti suurimmaksi puolueeksi, ja sen valtaa pönkittivät Mauno Koiviston tulo presidentiksi ja Kalevi Sorsan kaksi peräkkäistä hallitusta.

Suomessa vasemmisto oli puolustanut uskollisesti Yleisradion monopolia radio- ja televisiotoiminnassa. Sosiaalidemokraattien ja kansandemokraattien tukena rintamassa oli pitkään myös maalaisliitto/keskusta, kun taas oikeisto, näkyvimmin kokoomus, ajoi kilpailua yleisradiotoimintaan.¹ Vähitellen kuitenkin myös Suomen sosialidemokraattisen puolueen (SDP) viestintäpoliittiset näkemykset liberalisoituivat sen luovuttua ”Korpilammen hengessä” sosialisointihaaveista ja kääntynyt tukemaan markkinatalouden ja elinkeinoelämän tarpeita.² Tässä artikkelissa tarkastelen sosiaalidemokraattien suhtautumista sähköisen viestinnän rakenteiden vapauttamiseen 1980-luvulla, jolloin median nykyinen markkinoitumistrendi alkoi.

Toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa Suomessa yleisradiotoiminnan monopoli ei koskaan perustunut lakiin, vaan tarkoituksenmukaisuusharkintaan. Yksinoikeutta vahvistamaan oli vuonna 1948 ns. Lex Jahvetilla³ rakennettu Yleisradion parlamentaarinen valvontajärjestelmä hallintoneuvostoineen. Katkon monopoliin muodosti lyhyt poikkeusjakso vuosina 1956–1964, jolloin myös Tekniikan Edistämissäätöillä (TES) oli lupa televisiolähetyksiin.⁴

Monopolia perusteltiin 1950–60-luvulla sillä, että kaupallisuus rapauttaisi ohjelmatarjonnan sivistyksellisen sisällön sekä johtaisi laajojen kuuntelija- ja katsojamassojen tavoitteluun.⁵ Sitten, 1970-luvulla, vasemmisto ja keskusta katsoivat, että paitsi ohjelmiston laatu myös sananvapaus voitiin parhaiten taata, kun niukat radioaallot olivat yksinomaan yhteiskunnan hallinnassa.⁶ 1980-luvulla sääntelyn vapauttaminen alkoi kuitenkin näyttää tarkoituksenmukaiselta, kun sekä yleisön että viestintäalan yritysten suunnalta ilmeni paineita sallia paikallisradio ja käynnistää kolmas valtakunnallinen tv-kanava.

Suhtautuminen yleisradiomonopoliin ilmentää yhteiskunnassa vallinneen sosiaalisen mielikuvituksen tilaa. Sosiologi Pertti Alasuutari on jakanut sodanjälkeisen historiamme kolmeen kauteen: *moraalitalouden*, *suunnittelutalouden* ja *kilpailutalouden* vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe kesti 1960-luvulle asti, ja sen yhteiskunnallisille keskusteluille oli ominaista vetoaminen aatteellis-moraalisiin periaatteisiin. Siirtymä suunnittelutalouteen tapahtui 1960-luvulla, jolloin sääntely perusteltiin kansalaisten hyvinvointivaltiollisilla tarpeilla. Kilpailutalouteen siirtymän merkit Alasuutari näkee 1980-luvun keskusteluissa, joissa alkoivat korostua valinnan ja kilpailuttamisen periaatteet.⁷ Tämä kehityskulku toteutui myös viestintäpolitiikassa, jossa Kolmoskanavan ja paikallisradioiden myötä siirryttiin monopolikeskeisestä kilpailuhakuiseen ajatteluun.⁸

Tässä artikkelissa yritän osoittaa, kuinka sosiaalidemokraatit ajanmukaistivat tuolloin viestintäpoliittista ajatteluaan kahdella päätöksentekotasolla: 1) julkilausumien ja poliittisen ohjelman tasolla sekä 2) Yleisradion hallintoneuvoston, eduskunnan ja valtioneuvoston ratkaisuisissa.⁹ SDP:n kääntyminen paikallisradioiden, kaapelikanavien ja Kolmoskanavan kannalle oli ratkaisevaa liberalisoitumiskehitykselle.

Periaatteita tarkistetaan

Useimmat puolueet olivat päivittäneet viestintäpoliittiset ohjelmansa viimeksi 1970-luvulla, jolloin perinteiset rintamalinjat olivat vielä selvästi näkyvillä. SDP:n viestintäpoliittinen ohjelma oli hyväksytty puoluehallituksessa maaliskuussa 1975. Sen perusteella puolue oli vankasti Yleisradion monopolin kannalla, halusi lopettaa tv-mainonnan ja kavahti säätelämätöntä kaapelitelevisiota:

Yleisradiotoiminnan on oltava eduskunnan valvonnassa. Sitä harjoittavalla laitoksella, Yleisradiolla, on oltava laissa säädetty julkinen yksinoikeus tehtäväänsä. Sen toiminta on rahoitettava julkisista varoista, ja sen hallintoelinten on oltava vastuussa eduskunnalle.¹⁰

Periaatteellisesta monopolikannastaan huolimatta sosiaalidemokraatit olivat jo tuolloin kommunisteja joustavampia viestintämaiseman muutoksen edessä. Asenteiden orastavasta muutoksesta kertoo esimerkiksi se, että kaapelitelevisiota koskeva kohta oli tavoiteohjelmassa tietoisesti muotoiltu yksiselitteisen torjunnan sijasta ”kauniimmin ja varovaisemmin”, kuten ohjelman puolueuustolle esitellyt viestintäpoliittisen jaoston puheenjohtaja Risto Tuominen asian ilmaisi.¹¹

Kesän 1981 puoluekokous totesi ohjelman vanhentuneen teknisen kehityksen johdosta ja velvoitti puoluetuomikunnan valmistelemaan uutta ohjelmaa. Sellaista ei kuitenkaan saatu aikaiseksi; sen sijaan puolueuustolle esiteltiin kevättalvella ajankohtaisiin kysymyksiin pureutuva viestintäpoliittinen kannanotto. Siinä uusia teemoja olivat paitsi paikallisradio- ja lähitelevisiotoiminta myös sananvapauden ja kansalaisten viestinnällisten oikeuksien korostus. Välitön syy kannanottoon oli samanaikaisesti (1979–1984) työskennellyt radio- ja televisiokomitea (ns. Perttusen komitea), jossa istuneet sosiaalidemokraattien edustajat tarvitsivat puolueelta ohjaavia näkemyksiä.¹²

Kannanotossa olikin paljon uutta. Sen tekstiä puolueuustolle esitellyt 2. valtiovarainministeri Mauno Forsman huomautti, että ”aikaisemmille kannanotoille oli tunnusomaista kenties liiankin voimakas pyrkimys kauaskantoisten – – tavoitteiden asettamiseen”, joiden ”toteuttaminen on osoittautunut mahdottomaksi”. Kannanottoluonnoksen Forsman sanoi kytkeytyvän pikemminkin ”ajankohtaiseen tilanteeseen” ja sisältävän aikaisempaa ”vähemmän isoveliasennetta”. Siksi hän pitikin sitä poliittisesti toteuttamiskelpoisena toimintaohjelmana.¹³

Kannanottoluonnos heijasti edelleen myönteistä asennetta parlamentaarisesti valvottua Yleisradiota kohtaan:

Sähköisen viestinnän vapautta on edistettävä kehittämällä Yleisradiota yhteiskunnallisena palvelulaitoksena ja kansallisen kulttuurin foorumina. – – Mikäli tiedotusvälineet kehittyvät vain kaupallisista lähtökohdista, niin nähtävän, kuultavan ja luettavan tiedonvälityksen sisältö samankaltaistuu ja tiedotusvälineiden omistus siirtyy yhä enemmän yksiin käsiin.

Yleisradion rahoituksessa parhaaksi kannanotto katsoi lupamaksun – toisin kuin vuoden 1975 ohjelma, joka puhui budjettirahoituksen puolesta. Sen mielestä yleisradiolainsäädännön uudistuksen yhteydessä ”Yleisradion parlamentaarista asemaa on vahvistettava ja sen riippuvuus hallituksesta katkaistava”. Samoin yhtiön rahoitusta oli vahvistettava ”lisääntyvän kansainvälisen ja kaupallisen kilpailun synnyttämien haasteiden vastaanottamiseksi” siten, että ”kansainväliselle tarjonnalle muodostuu vahvistuva kotimainen vastapaino”.¹⁴

Puolueen kanta kaupalliseen radio- ja tv-toimintaan oli yhä varauksellinen. Mainosrahoituksesta oli kansallisessa yleisradiotoiminnassa luovuttava, mutta ainoastaan ”pitkällä aikavälillä”. Kuten vuoden 1975 ohjelmassa, SDP vaati kannanotossaan, että tv-mainonta olisi otettava ”siirtymäkauden ajaksi” Yleisradion haltuun, jolloin myös mainostulot tulisivat lyhentämättöminä sen käyttöön. Edelleen mainokset tulisi sijoittaa ohjelmiin ”esitystä ja sisältöä häiritsemättä”, ts. ei ohjelmien keskelle vaan ainoastaan niiden väliin.¹⁵

Satelliitti- ja kaapelitelevision SDP hyväksyi nyt realiteettina, jota kuitenkin tulisi kehittää ”julkisesti säänneltyyn järjestelmän puitteissa” ja ”yhteiskunnan hallussa olevissa verkoissa”. Osana puolueen pyrkimystä vahvistaa kansalaisyhteiskuntaa kannanotto omaksui suopean kannan paikalliseen radio- ja televisiotoimintaan, joiden avulla voitaisiin toteuttaa paikallisten asukkaiden tiedonvälitys-, kulttuuri- ja viihdetarpeita. Mainoksia ei paikallisradioihin tulisi kuitenkaan tuoda lainkaan, ja kaapeliteleviiossakin ne tulisi hyväksyä vain tiukasti rajattuina kokonaisuuksina. Myös ”paikallisten tiedotusmonopoliin” syntyminen tuli puolueen mielestä estää.¹⁶

Kun eduskunta alkoi käsitellä kaapeliteleviointia ja videoita koskevia lakiesityksiä, SDP:n piti jälleen kerran tarkistaa kurssiaan. Käsittelyn tueksi tarkoitettussa viestintäpoliittisessa kannanotossa syksyllä 1986 kansallisen kulttuurin ”itsepuolustus” sai näkyvän roolin ja kokonaan uutena teemana esiin nostettiin ”kansallisten elinkeino- ja työllisyyspoliittisten etujen ajaminen”. Puolue nosti esiin myös videokulttuurin lieveilmiöt vaatimalla, että ”raaistavat väkivaltavideot on karsittava markkinoilta”. Kaapeliteleviointiin puolue vaati edellytyksiä ”kotimaiselle, alueelliselle ja paikalliselle ohjelmatoiminnalle”, mikä tarkoitti sitä, että kotimaisen ohjelmiston osuudelle tuli asettaa vähimmäisvaatimus. Ajatus kaapelitelevision tuomisesta lähemmäs kansalaisia ilmeni vaatimuksena, jonka mukaan jokaiseen kaapeliyhtiöön tuli saada vapaa kansalaiskanava. SDP ajoi siten edelleen sähköisen viestinnän rakenteiden liberalisointia – mutta vain ei-kaupalliselta pohjalta.

Yleisradion tärkeyttä sosiaalidemokraatit perustelivat juuri huolellaan kaupallistumisesta. Vaikka kannanotossa ei suoraan lausuta mitään samaan aikaan käynnistymässä olleesta Kolmoskanavasta, se on mahdollista tulkita epäsuoraksi tueksi hankkeelle: ”Yleisradiolle on annettava mahdollisuus laajentaa ja monipuolistaa toimintaansa. Uusia rahoitusmuotoja on ennakkoluulottomasti selvitettävä ja voitava ottaa käyttöön.”¹⁷

Vaikka molemmissa kannanotoissa yhä oli vahva Yleisradio-keskeinen perusnäkemys, ne eivät enää nojanneet yksiselitteisesti Yleisradion monopoliin, vaan olivat valmiita tuomaan uusia ei-kaupallisia toimijoita viestinnän kentälle. Samalla kuitenkin viestinnän keskittyminen tuli estää. Vaikka suhtautuminen mainontaan oli edelleen periaatteellisen torjuva, kaupallisuus hyväksyttiin

pragmaattisena välttämättömyytenä – paitsi paikallis- ja kaapelikanavilla, joita puolue halusi ohjata kansalaiskanavien suuntaan. Kahdella 1980-luvun viestintäpoliittisella kannanotollaan sosiaalidemokraatit olivat avaamassa sähköisessä viestinnässä tietä rakenteiden hallitulle vapauttamiselle. Videon, kaapeli- ja satelliittikanavien yhdessä muovaamalla ”uustelevisiolle”¹⁸ puolue halusi kuitenkin asettaa selvät rajat.

Paikallisradion huumassa

On jonkinlainen paradoksi, että vaikka 1980-luvusta kehkeytyi sähköisen viestinnän liberalisoinnin läpimurtovuosikymmen, vapauttamispyrkimykset eivät juuri näkyneet aikakauden hallitusohjelmissa. Niissä viestintäpolitiikalla oli vain vähäinen rooli. Kalevi Sorsan neljäs hallitus (1983–1987) ilmoitti ainoastaan jatkavansa ruotsinkieliselle väestölle tarkoitettun televisioverkon suunnittelua,¹⁹ Harri Holkerin hallitus (1987–1991) puolestaan parantavansa Yleisradion toimintaedellytyksiä ajanmukaistamalla radiolainsäädäntöä. Myös paikallisradiotoimintaa sinipunahallitus lupasi kehittää.²⁰ Käytännössä nimenomaan Sorsan hallitus otti aimo askeleita viestinnän vapauttamisessa: tammikuussa 1985 se myönsi ensimmäiset paikallisradiotoimiluvat, syyskuussa 1985 se antoi eduskunnalle esityksen kaapelitelevisiolain ja elokuussa 1986 esityksen videolain. Saman vuoden kesäkuussa se oli ehtinyt myöntää Yleisradiolle luvan Kolmoskanavan käynnistämiseen. Radiolainsäädännön ajanmukaistaminen ei Holkerin sinipunahallitukselta vielä onnistunut, vaan se jäi Esko Ahon hallituksen ansioksi.

Sorsa IV:n vahvoja miehiä olivat pääministerin lisäksi ulkoministerinä toiminut keskustan puheenjohtaja Paavo Väyrynen, ruotsalaisen kansanpuolueen puheenjohtaja, oikeusministeri Christoffer Taxell ja ensimmäistä kertaa hallitusvastuuseen päässeen Suomen maaseudun puolueen Pekka Vennamo, joka kantoi 2. valtiovarainministerin salkkua. Viestintäasioita valmistelivat sosialidemokraatit, aluksi liikenneministeri Matti Puhakka ja vuodesta 1984 Matti Luttinen. Nimenomaan Luttinen edisti merkittävästi viestinnän hallittua vapauttamista.

Pitkään istuneen Perttusen komitean enemmistö, johon sosiaalidemokraatit keskeisissä asiakysymyksissä lukeutuivat, oli esittänyt, että valtakunnallisen yleisradiotoiminnan rinnalle tulisi myöntää toimilupia alueellisille ja paikallisille toimijoille, jotka käyttäisivät Yleisradion lähettämiä. Yleisradion asema sen sijaan perustuisi erikseen säädettävään yleisradiolakiin. Uusien valtakunnallisten toimilupien myöntämiseen ei komitean mielestä ollut tarvetta, minkä johdosta MTV pysyisi Yleisradion apuyhtiönä ja näin välttäisi kilpailemasta isäntänsä kanssa.²¹ MTV:n

uutisille komitea näytti vihreää valoa²² – myös sosiaalidemokraatit olivat pitkään jatkuneen poliittisen kiistelyn jälkeen antaneet asiassa periksi.²³ Kolmannen valtakunnallisen televisiokanavan komitea kuitenkin oli torjunut, koska katsoi sen ohjelmien tuottamisen tulevan liian kalliiksi ja koska se ei komitean mielestä laajentaisi sananvapautta.²⁴

Vaikka paikallisradio toteutui kaupallisempina, kuin sosiaalidemokraatit olisivat halunneet, valtioneuvosto myönsi ensimmäiset toimiluvat 22 paikallisradiolle liikenneministeri Luttisen esittelystä. Päätökseen heijastuivat paitsi viestintäyritysten myös keskeisten hallituspuolueiden viestintäpoliittiset intressit. Sanoma- ja paikallislehtien 1983 perustamaa Suomen Paikallisradioliitto ry:tä johti opetusministeriön keskustalainen kansliapäällikkö Jaakko Numminen, ja liiton tärkeinä taustavaikuttajina toimivat Taloudellinen Tiedotustoimisto ja Elinkeinoelämän Valtuuskunta, mutta myös sosiaalidemokraattiset lehdet näkivät paikallisradioissa liiketoimintamahdollisuuksia, mikä osaltaan vaikutti myös puolueen näkökantoihin. Vaikka kokeilukaudella pyrittiin välttämään lupien myöntämistä suurille lehdille, Helsingissä toiminut Radio Ykkönen muodosti merkittävän poikkeuksen. Sen omistajiin kuuluivat *Helsingin Sanomien*, *Uuden Suomen* ja *Hufvudstadsbladetin* rinnalla myös kolme puoluelehteä, *Suomen Sosialidemokraatti*, *Kansan Uutiset* ja *Suomenmaa*. Sosiaalidemokraattien viestintälinjausten mukaisia aatteellisia ja ei-kaupallisia hankkeita oli pioneerien joukossa vain muutama, kuten Elävän musiikin yhdistys ELMU ry:n Radio City Helsingissä ja lapualaisen kotiseutuyhdistyksen Radio Lakeus.²⁵

Paikallisradiota ajettiin Suomeen viestinnän demokratisoimisen nimissä. Paikallisen yleisön paikallisten etujen ajaminen paikallisen ohjelmiston avulla vastasi myös sosiaalidemokraattien käsitystä demokratiasta, ja siksi paikallisradiotoimintaa ei puolueessa vastustettu, koska siinä nähtiin mahdollisuus ”kansalaisyhteiskunnan spontaaniin organisoitumiseen”, kuten Taisto Hujanen on analysoinut.²⁶ Tuomalla uusia ääniä ja uusia kanavia perinteisen Yleisradion rinnalle viestinnän uskottiin moniarvoistuvan ja demokratisoituvan.

Kuten useat tutkimukset ovat osoittaneet, paikallista yleisöä palveleva lähi- tai kansalaisradion malli hävisi nopeasti taloudelliseen voittoon tähtäävälle kaupalliselle paikallisradiomallille. Ohjelmistollisesti se tarkoitti musiikin kasvavaa osuutta ja koko ajan kutistuvaa paikallista sisältöä, vaikka ensimmäisten toimilupien perusteella radioiden tuli nimenomaan tarjota tietoa kuuluvuusalueen asioista sekä edistää paikallista kulttuuria ja kansalaisten avointa keskustelua.²⁷ Hujanen tulkinta on, että viestinnän demokratisointiin tähtääviä argumentteja käytettiin

paikallisradiohankkeen oikeuttamiseksi poliitikkojen ja yleisön silmissä, vaikka päämääränä oli radiomonopolin murtaminen ikään kuin viestintäpoliittisena välttämättömyytenä.²⁸

Ristivetoa Kolmoskanavasta

Jos paikallisradioratkaisu näyttää syntyneen enemmän oikeiston ja keskustan kuin sosiaalidemokraattien piirustuksilla, toisin kävi Kolmoskanavan. Sen muotoutumisessa sosiaalidemokraateilla ja etenkin puoluetta edustavalla liikenneministerillä oli ratkaiseva osuus. Vaikka kanavaidea syntyi Yleisradion, MTV:n ja Nokian yhteisenä hankkeena vuoden 1985 kuluessa, Luttinen toimi sen tärkeänä puolestapuhujana niin hallituksessa kuin puolueen sisällä. Toinen keskeinen poliittinen toimija hankkeen edistämisessä oli kansanedustaja Lauri Sivonen, Yleisradion hallintoneuvoston varapuheenjohtaja. Sosiaalidemokraattien tuki hankkeelle ei kuitenkaan ollut kitkaton.

SDP:n puoluetoimikunta käsitteli kolmostelevisiota ensimmäisen kerran kesäkuussa 1985 – hallintoneuvoston jo julkistettua suunnitelmansa. Kun Sivonen selosti hanketta puoluetoimikunnalle, hän aloitti pyytämällä anteeksi sitä, ”että tätä periaatteessa aika tärkeitä ja käytännössäkin tärkeitä viestintäpoliittista asiaa ei ole ennen täällä pohdittu”. Selitys oli valmiina: valmistelussa oli ”edellytetty vaitioloa”.²⁹

Sivonen selosti puolueen johdolle suunnitelman peruspilarit: Kanava rahoitettaisiin alueellisilla mainoksilla ja katsojilta perittäviltä maksuilla. Sen olisi oltava liiketaloudellisesti kannattava, joskin menestystä saavutettaisiin varsinaisesti vasta 7–8 vuoden kuluessa. Aluksi kanava kattaisi suuret asutuskeskukset mutta laajenisi kannattavuuden myötä. Mitenkään kaunistelemaan hallintoneuvoston varapuheenjohtaja ei hanketta pyrkinyt, päinvastoin hän antoi hankkeesta varsin raadollisen kuvan. Sivonen tyrmäsi ”täysin epärealistisena” Yleisradiolle ominaisen vakavan ohjelmiston, sillä uuden kanavan tuli olla ”houkutteleva ja kiinnostava”. Hän myös tunnusti, että ”ideologisesti katsoen ei superkanava ole nätin näköinen”: ”Se rajoittuu vauraaseen Suomeen, on maksullinen ja tulee lähettämään ohjelmaa, joka ei kenties vastaa kansansivistystavoitteitamme.”³⁰

Hanke näytti tulleen puoluetoimikunnalle sen verran suurena yllätyksenä, ettei keskustelua juuri herännyt. Valmistelusta tiennyt puoluesihteerin Erkki Liikanen sanoi puheenvuorossaan suhtautuvansa Kolmoskanavaan myönteisesti kahdesta syystä: Ensimmäinen oli se, että ”ellei nyt Yleisradio lähde vastaliikkeeseen, niin viiden vuoden perästä sitä ei enää tarvita, koska Sanoma Oy

on kaapeliverkon hankkinut käsiinsä”. Toinen peruste oli tarve vastata videomarkkinoiden kehnoon laatuun tarjoamalla yleisölle parempaa nauhoitettavaa.³¹

SDP:n ryhmä Yleisradion hallintoneuvostossa kannatti hanketta, koska uusi kanava voisi pysäyttää yleisön paon kaapelikanaville ja videoiden ääreen. Sosiaalidemokraattien tässä vaiheessa myönteistä asennetta Kolmoskanavaa kohtaan selittikin lähinnä ”Erkon, Ketosen ja Laatusen pelko”.³² Yleisradion, MTV:n ja Nokian yhteistä hanketta oli tuettava, ettei Sanoma-konsernin ja suurten ykköslehtien valta viestintäkentällä pääsisi kasvamaan liian suureksi.

Sekä Sivonen että Liikanen ennakoivat varsin osuvasti myös lehtitalojen vastaiskun. Se kulminoitui kilpailevaan kanavahankkeeseen, Kanava Kolmeen, jonka Sanomalehtien Liitto organisoivat syksyllä 1985 onnistuen houkuttelemaan mukaan kaikkiaan 37 viestintäalan yhtiötä. Kiinnostavaa kyllä, kilpailevan hankkeen ulkopuolelle jäivät muun muassa *Uusi Suomi*, *Kauppalehti*, ja *Helsingin Sanomat*. *Suomen Sosialidemokraatti* ei ryhmään myöskään kuulunut, mutta kolme sosiaalidemokraattista maakuntalehteä – Tampereella ilmestynyt *Kansan Lehti*, Kotkassa ilmestynyt *Eteenpäin* ja Porissa ilmestynyt *Uusi Aika* – kuului. Lisäksi yhtiön hallituksen puheenjohtajaksi valittiin *Eteenpäin* -lehden toimitusjohtaja Antero Anttila. Lehtihaastattelussa Anttila muistutti, että ”puolue tekee omat viestintäpoliittiset ratkaisunsa” ja sosiaalidemokraattiset sanomalehdet omansa, sillä ne ”toimivat itsenäisinä liikeyrityksinä omilla ehdoillaan”.³³

Tämä oli omiaan sekoittamaan puolueen rivejä. Lehtitalojen tiedossa oli myös, etteivät Yleisradion ja SDP:n suhteet olleet lämpimimmillään, vaikka sekä pääjohtaja Sakari Kiuru että TV1:n johtaja Arne Wessberg olivat tunnettuja sosiaalidemokraatteja. Ilmapiiriä oli kiristänyt tasavallan presidentin Mauno Koiviston ja Yleisradion välinen ns. sitaattikiista, jonka seurauksen Koivisto antoi pitkän aikaa lausuntoja vain MTV:n uutisille. Myös puheenjohtaja Kalevi Sorsan ns. infokratiapuhe ja sisäministeri Kaisa Raatikaisen arvostelu Tšernobylin ydinturman tiedotustoimista pitivät välit jäisinä.³⁴

Ihan helposti SDP:n johto ei Kolmoskanavan taakse kallistunutkaan. Kun liikenneministeri Luttinen toukokuussa 1986, vähän ennen hallituksen toimilupapäätöstä, kävi perustelemassa eduskuntaryhmälle, miksi sosiaalidemokraattien tulisi seisoa hankkeen takana, ilmassa oli yhä kanavan kaupallista ilmettä paheksuvia ääniä.³⁵ Ja kun valtioneuvosto kesäkuun alussa myönsi Kolmoskanavan toimiluvan äänin 8–6 Yleisradiolle, SDP:n ministereistä sekä pääministeri Sorsa että sisäministeri Raatikainen jättivät pöytäkirjaan – puoltavasta äänestään huolimatta – epäilevät lausumansa. Erityisen kiinnostava oli pääministerin kannanotto:

En ole saamani informaation ja nyt tehtyä päätöstä edeltäneen keskustelun perusteella tullut vakuuttuneeksi siitä, että Kolmostelevisio lisäisi mahdollisuuksia toimiluvassa asetettujen tärkeiden päämäärien ja ehtojen saavuttamiseen. Hanke on kuitenkin saanut tukea siinä määrin, että en halua olla estämässä sen toteuttamista.³⁶

Sorsan lausuma oli syvästi henkilökohtainen ja ilmaisi paitsi hänen omaa Yleisradio-asennettaan myös vastenmielisyyttään uutta kaupallisin perustein toimivaa tv-kanavaa kohtaan. Pääministeri äänesti puolesta mutta tunsi vastaan.

Viime kädessä hallituksen sosiaalidemokraattisia ministereitä velvoitti puolueen eduskuntaryhmän jo marraskuussa 1985 kirjaama kanta, jonka mukaan ”SDP:n eduskuntaryhmä tukee parlamentaarisesti hallitun Yleisradion johdolla toteutettavaa kolmoskanavahanketta”. Eduskuntaryhmän käännyttämisestä oli vastannut Kiurun ja Wessbergin ohella Lauri Sivonen, joka oli kuvannut Kolmoskanavaa ”elinkysymykseksi” Yleisradion ja MTV:n kannalta. Hän oli korostanut myös sitä, että Yleisradion kautta myös SDP:llä olisi uuteen kanavaan parlamentaarista vaikutusvaltaa.³⁷ Puolueen kannan ratkaisi halu saada kolmas kanava yhteiskunnan käsiin ykköslehtien sijasta. Kolmoskanava oli sosiaalidemokraateille ikään kuin pienempi paha kuin lehdistön Kanava Kolme – vaikka jälkimmäinen olisi tarjonnut suoran, omistukseen perustuvan vaikutusmahdollisuuden siinä mukana oleville sosiaalidemokraattisille lehdille. Kiinnostava yksityiskohta on, että siinä vaiheessa kun eduskuntaryhmä lopulta päätti kannastaan, pääministeri Sorsa oli jo poistunut kokouksesta.

SDP:n ristiriitaisissa reaktioissa näkyivät puolueen ja Yleisradion tulehtuneet suhteet, mutta niissä heijastui myös pettymys siihen, että paikallisradio oli tuotu Suomeen kaupallisen mallin mukaisena. Siitä, että myös Kolmoskanavasta jäi yhtä ja toista hampaankoloon, kertoo sosiaalidemokraattisten kansanedustajien takertuminen kannaltaan tärkeisiin periaatteisiin, kun kaapeli-tv-lakia säädettiin hieman myöhemmin.³⁸ Kokoomuksen ajaessa mahdollisimman sääntelemätöntä kaapelilähetystoimintaa sosiaalidemokraatit vaativat toimilupiin perustuvaa järjestelmää, joka toteutuikin. Kun SDP:n alkuperäinen näkemys mainoksettomista kaapelilähetyksistä ei osoittautunut realistiseksi, puolue piti koko eduskuntakäsittelyn ajan tiukasti kiinni mainosten määrää ja ohjelmiston kotimaisuusastetta koskevista määräyksistä. Kolmas tärkeä vaatimus oli, että kaapelioperaattorien piti varata yksi kanava paikallisen ohjelmatoiminnan käyttöön, jolloin lähetystoiminta ei voisi kutistua pelkkien ulkomaisten satelliittikanavien välittämiseksi.³⁹

Lopullisessa laissa mainosten määrä kaapelilähetyksissä rajattiin 11 prosenttiin ja kotimaisen ohjelmiston vähimmäisosuudeksi määrättiin 15–50 prosenttia kanavan koosta riippuen.⁴⁰ Se tuntui

tydyttävän sosiaalidemokraatteja puolueena,⁴¹ jos kohta yksittäisten edustajien lain toisessa käsittelyssä käyttämissä puheenvuoroissa muistettiin haukkua sekä paikallisradion että Kolmoskanavan ohjelmatoimintaa onnettomaksi.⁴²

Hallittu liberalisointi?

Sosiaalidemokraateilla oli jokerin asema 1980-luvun viestintäpoliittisessa pelissä, sillä käytännössä se pääsi määräämään viestinnän liberalisoinnin vauhdin ja suunnan. SDP kääntyi sähköisen viestinnän rakenteiden hallitun vapauttamisen kannalle useista eri syistä. Ensinnäkin itsepäinen pitäytyminen Yleisradion monopolissa ei ollut teknologisen kehityksen vuoksi mahdollista. Kun paikallisia kaapelikanavia oli pystytetty eri puolille maata ja kansainväliset satelliittikanavat olivat yhä useampien saatavilla, Yleisradion etuja oli järkevämpää puolustaa löysäämällä hieman kilpailijakandidaattien kireää liekaa. Toiseksi yhteiskunnan yleinen ilmapiiri oli muuttumassa ja yleisö kiinnostunut uusista vaihtoehtoista. Joustamattomuus viestintäpolitiikassa olisi voinut heijastua puolueen suosioon. Kolmanneksi rakenteiden liberalisointi ja ”demokratisointi” sopi luontevasti myös puolueen uudistuvaan, markkinataloutta ja yritysten välistä kilpailua ymmärtävään ideologiaan – kunhan uusiin viestintäväyliin sisältyi ”kansallisen kulttuurin”, ”kansalaiskanavan” tai ”lähiviestinnän” ulottuvuus.

Kilpailua varovasti edistävät linjaukset muotoutuivat paljolti Perttusen komiteassa, jonka keskeisistä ehdotuksista sosiaalidemokraatit ja keskusta olivat yksimielisiä. Huomionarvoista on, että komitean tärkeimmät ehdotukset myös toteutuivat: MTV sai uutisensa, kaapelitelevisiot lainsäädäntönsä, samoin lopulta myös Yleisradio, joka sai rinnalleen toimiluvilla säädetyjä kilpailijoita. Lopputulos tosin on kaupallisempi, markkinahenkisempi, kuin SDP 1980-luvun viestintäpoliittisissa mitteloissa koskaan aavisti. Se herättää kysymyksen, kuinka hallittua suomalaisen viestintäpolitiikan liberalisointi lopulta oli.

Vaikka SDP:n ja Yleisradion suhteissa ilmeni ajoittaista kipuilua, se ei suoraan vaikuttanut puolueen viestintäpoliittisiin linjauksiin. Sen enempiä periaatteellisissa kannanotoissaan kuin päätöksiä tehdessään sosiaalidemokraatit eivät unohtaneet korostaa Yleisradion merkitystä. Yleisradion toimintaedellytyksiä uudet kilpailijatkaan eivät saaneet uhata. Niin kovia eivät vapauden tuulet SDP:ssä sentään olleet.

Viitteet

- ¹ Ks. esim. Jarmo Viljakainen. *Perusarvojen puolesta radiomonopolia vastaan. Kansallisen Kokoomuksen radio- ja televisiopolitiikan muotoutuminen 1960–1970*. Yhteiskuntahistorian lisensiaatintyö, Helsingin yliopisto 1995.
- ² Ks. esim. Juho Saari. Suomalainen konsensus – Korpilammen konferenssi (1977) käännekohtana. *Yhteiskuntapolitiikka* 75(2010):5.
- ³ Laki valtioneuvoston oikeudesta luovuttaa yleisradiotoimintaa varten valtiolle hankittu omaisuus osakeyhtiölle, muutos 774/1948, 4 §.
- ⁴ Syitä TES-TV:n toimiluvan myöntämiseen on pohtinut Antero Jyränki. *Yleisradio ja sananvapaus. Tutkimus valtionvalvonnasta ja sananvapaudesta yleisradiotoiminnassa*. Helsinki, Tammi 1969, 34–37. Ks. myös Heidi Keinonen. *Kamppailu yleisteleviosta. TES-TV:n, Mainos-TV:n ja Tesvision merkitykset suomalaisessa televisiokulttuurissa 1956–1964*. Tampere, Tampere University Press 2011, 57–59.
- ⁵ Ks. esim. Yleisradiolainsäädäntökomitean mietintö. KM 1960:5. Helsinki, 42.
- ⁶ Ks. esim. Viestintäpoliittisen komitean V osamietintö. KM 1974:79. Helsinki, 8–10.
- ⁷ Pertti Alasuutari. *Toinen tasavalta: Suomi 1946–1994*. Tampere, Vastapaino 1996, 245–247.
- ⁸ Pertti Alasuutari. Suunnitelmataloudesta kilpailutalouteen. *Yhteiskuntapolitiikka* 69(2004):1; Ismo Silvo. *Valta, kenttä ja kertomus. Televisiopolitiikan tulkinnat*. Helsinki, Yleisradio 1988, 57–58.
- ⁹ Artikkelin perustuu Kolmoskanavaa koskevaan laajempaan tutkimukseen, ks. Heikki Hellman. *Koko illan ilo? Kolmoskanava ja television kaupallistuminen Suomessa*. Helsinki, SKS 2012.
- ¹⁰ Viestintäpoliittinen tavoiteohjelma, SDP:n puoluenevoston ptk 5.3.1975, liite 5, 329.5, CB 18, Työväen Arkisto (TA).
- ¹¹ SDP:n puoluenevoston ptk 5.3.1975, 329.5, CB 18, Työväen Arkisto (TA).
- ¹² SDP:n puoluenevoston ptk 17.3.1982, 329.5, CB 25, Työväen Arkisto (TA).
- ¹³ Sama.
- ¹⁴ Viestintäpoliittinen kannanotto, SDP:n puoluenevoston ptk 17.3.1982, liite 5, 329.5, CB 25, Työväen Arkisto (TA).
- ¹⁵ Sama.
- ¹⁶ Sama.
- ¹⁷ Viestintäpoliittinen kannanotto, SDP:n puoluenevoston ptk 20.11.1986, liite 6, 329,5, CB 29, Työväen Arkisto (TA).
- ¹⁸ Vrt. Heikki Hellman. *Uustelevisiion aika? Yleisradiotoiminnan edellytykset television rakennemuutoksessa*. Helsinki, Hanki ja Jää 1988.

- ¹⁹ Pääministeri Kalevi Sorsan IV hallituksen ohjelma 11.5.1983, <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/sorsaiv/fi.jsp.print> (luettu 5.6.2013).
- ²⁰ Pääministeri Harri Holkerin hallituksen ohjelma 30.4.1987, <http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/holkeri/fi.jsp.print> (luettu 5.6.2013).
- ²¹ *Radio- ja televisiokomitean IV osamietintö. Komitean ehdotukset yleisradiotoiminnan järjestelyiksi, yleisradiolaiksi ja tekniseksi radiolaiksi.* KM 1984:7. Helsinki, 12–123. – Eriävässä mielipiteessään kokoomuksen Ritva Laurila ja Veikko Tavastila vaativat MTV:lle omaa toimilupaa.
- ²² *Radio- ja televisiokomitean II osamietintö. Uutistoiminnan järjestäminen.* KM 1980: 48. Helsinki.
- ²³ MTV:n uutiskiistasta ks. Jaakko Lyytinen. *Kun pöllö sai siivet. MTV:n uutisten historia.* Helsinki, Tammi 2006.
- ²⁴ *Radio- ja televisiokomitean IV osamietintö 1984*, 116.
- ²⁵ Marko Ala-Fossi. Kotiseutuasemista formaattiketjuihin: Kaupallinen radio eilen, tänään – ja huomenna? Teoksessa *Joukkoviestimet 2006*. Helsinki, Tilastokeskus 2007, 21–24; Jorma Mäntylä. Paikallisradiotoiminta. Teoksessa *Joukkoviestintätilasto 1989*. Helsinki, Tilastokeskus 1990, 59–62.
- ²⁶ Taisto Hujanen. Viestinnän demokratisointi, yleisradiotoiminnan deregulaatio ja paikallisradiot. *Tiedotustutkimus* 14(1991):4, 35.
- ²⁷ Radiokulttuurin kaupallistumisesta ks. esim. Marko Ala-Fossi. *Saleable Compromises. Quality Cultures in Finnish and US Commercial Radio*. Tampere, Tampere University Press 2005; Maija Kontukoski. *Paikallisradioista musiikkiradioon. Tapaustutkimus eteläpohjalaisen Radio Paitapiiskan toimintakulttuurin ja musiikinvalintaprosessin muutoksista vuosina 1985–2006*. Acta Universitatis Tamperensis 1711. Tampere, Tampere University Press 2012.
- ²⁸ Hujanen 1991, 42–43.
- ²⁹ SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuistio 19/6.6.1985, 329.5, CA 108, Työväen Arkisto (TA).
- ³⁰ Lauri Sivonen, Kolmas tv-verkko. Muistio 5.6.1985, SDP:n puoluetoimikunnan ptk 19/6.6.1985, liite 239, 329.5, CA 107, Työväen Arkisto (TA).
- ³¹ SDP:n puoluetoimikunnan keskustelumuistio 19/6.6.1985 (TA).
- ³² Tämä viittaa kolmen suurimman lehtitalon silloisiin keulakuviin, Aatos Erkkoon (*Helsingin Sanomat*), Irja Ketoseen (*Turun Sanomat*) ja Timo Laatuseen (*Aamulehti*).
- ³³ Turun Päivälehti 24.12.1985. Antero Anttila: Sd-lehdistölle 25 % kanavayhtiöstä.
- ³⁴ Ks. esim. Sakari Kiuru. *Sähköiset suhteeni. Muistumia ja merkintöjä Kesäkadun vuosiltani*. Helsinki, VAPK-kustannus 1992, 144–148; Raimo Salokangas. *Aikansa oloinen. Yleisradion historia, osa 2: 1949–1996*. Helsinki, Yleisradio 1996, 357–361.
- ³⁵ SDP:n eduskuntaryhmän ptk R 18/29.5.1986, 329.5, CA 57, Työväen Arkisto (TA).
- ³⁶ Valtioneuvoston yleisistunnon ptk 62/5.6.1986, Kansallisarkisto (KA).

³⁷ SDP:n eduskuntaryhmän ptk R/28/7.11.1985, 329.5, CA 54, Työväen Arkisto (TA).

³⁸ Hallituksen esitys kaapelilähetysoimintaa koskevaksi lainsäädännöksi, HE 108/1985 vp.

³⁹ Ks. edustaja Jussi Rannan ryhmäpuheenvuoro lain toisessa käsittelyssä, Eduskunnan ptk 14.1.1987, Eduskunnan kirjasto (EK). Ks. myös Guy Isaksson. *Political Parties and Cable TV. The Case of Finland*. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten, Ser A:318. Turku, Åbo Akademi 1990, 11–19.

⁴⁰ Laki kaapelilähetysoiminnasta, 307/1987, 9–10 §.

⁴¹ Ks. esim. liikenneministeri Matti Luttisen ja liikennevaliokunnan varapuheenjohtajan Jussi Rannan puheenvuorot, Eduskunnan ptk 14.1.1987, Eduskunnan kirjasto (EK).

⁴² Ks. esim. edustaja Reino Paasilinnan puheenvuoro, Eduskunnan ptk. 20.9.1985, Eduskunnan kirjasto (EK); Liisa Jaakonsaaren puheenvuoro, Eduskunnan ptk 14.1.1987, Eduskunnan kirjasto (EK).